

THE ROLE OF PSYCHOLINGUISTICS IN FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION AND TEACHING

Shebnem Jafarova¹

UDC: 81`23:159.9:81

LBC: 88.4:81

HoS: 99

DOI: 10.33864/2790-0037.2025.v6.i4.115-123

Keywords:

Psycholinguistics,
Approach,
Learning,
Linguistics,
Skills,
Personality,
Comprehension,
Method

ABSTRACT

Psycholinguistics has presented numerous theories explaining how a person acquires language, how they produce and comprehend written and spoken language. These theories are used in the field of language teaching. Some specialists use them as basic theories when formalizing language teaching methods. This is known as the psycholinguistic approach. The psycholinguistic approach views learning as a cognitive process that takes place within the individual and then transfers to the social sphere. As an approach, there are certain methods developed based on psycholinguistic theories, such as the natural method, the general physical reaction method, and the suggestopedia method. These methods apply psycholinguistic principles such as how an individual acquires their native or first language, learns a second or third language, comprehends a language, and does not produce it. Language comprehension refers to listening and reading, while language production refers to speaking and writing. Listening, reading, speaking, and writing are referred to as the four language skills. Psycholinguistics specifically helps to understand the internal and external difficulties of these four skills. Psycholinguistics helps explain the errors that occur in the acquisition of any language. In addition, psycholinguistics identifies certain brain disorders, such as agraphia and aphasia, that affect language learning performance and require appropriate treatment. Psycholinguistics helps teachers pay attention to the use of adequate methods for teaching the four language skills.

¹ Doctor of Philosophy in Psychology,

Faculty of Social Sciences and Psychology, Department of Psychology, Baku State University; Baku, Azerbaijan

E-mail: shebnem.ceferova.97@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-8412-7361>

To cite this article: Jafarova, Sh. [2025]. The Role of Psycholinguistics in Foreign Language Acquisition and Teaching. *History of Science journal*, 6(4), pp.115-123.

<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2025.v6.i4.115-123>

Article history:

Received: 30.05.2025

Accepted: 15.09.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

XARİCİ DİL ÖYRƏNİLMƏSİ VƏ ÖYRƏDİLMƏSİNDƏ PSIXOLİNGVİSTİKANIN ROLU

Şəbnəm Cəfərova¹

UOT: 81`23:159.9:81

KBT: 88.4:81

HoS: 99

DOI: 10.33864/2790-0037.2025.v6.i4.115-123

Açar sözlər:

Psixolingvistikə,
Yanaşma,
Öyrənmə,
Dilçilik,
Bacarıqlar,
Şəxsiyyət,
Qavrama,
Metod

ANNOTASIYA

Psixolingvistikə bir insanın dili necə əldə etdiyini, yazılı və şifahi dili necə istehsal etdiyini və qavradığını açıqlayan bir çox sayda nəzəriyyə təqdim etmişdir. Bu nəzəriyyələr dil öyrətmə sahəsində istifadə edilir. Bəzi mütəxəssislər dil öyrətmə metodlarını formalaşdırarkən bunları əsas nəzəriyyələr olaraq istifadə edirlər. Bu, psixolingvistik yanaşma kimi tanınır. Psixolingvistik yanaşma öyrənməni fərdin daxilində gerçəkləşən kognitiv bir proses olaraq görür və daha sonra sosial ölçüyə keçir. Bir yanaşma olaraq təbii metod, ümumi fiziki reaksiya metodu və suggestopedia metodu kimi psixolingvistik nəzəriyyələrə əsaslanaraq inkişaf etdirilən bəzi metodlar vardır. Bu metodlar bir fərdin ana dilini və ya ilk dilini necə əldə etdiyini, ikinci və ya üçüncü dili öyrənməsi, bir dili qavranması və dil istehsal etməsi kimi psixolingvistik prinsipləri tətbiq edir. Dil qavranması, dinləmə və oxumağı, dil istehsalı isə danışma və yazmanı ifadə edir. Dinləmə, oxumağa, danışma və yazma dörd dil bacarığı olaraq adlandırılır. Psixolingvistikə xüsusilə bu dörd bacarığın həm daxili, həm də zahiri çətinliklərini anlamağa kömək edir. Psixolingvistikə hər hansı bir dil öyrənmələrinin dil mənimsənilməsində etikləri xətalara açıqlamağa kömək edir. Bundan əlavə, psixolingvistikə dil öyrənmə performansına təsir edən və müvafiq şəkildə müalicə edilməsi lazım olan aqrafi və afazi kimi bəzi beyin qozğunluqlarını da təyin edir. Psixolingvistikə müəllimlərin dörd dil bacarığını öyrətmək üçün adekvat metodların istifadəsinə diqqət etmələrinə kömək edir.

¹ Psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
Sosial elmlər və psixologiya fakültəsi, Psixologiya kafedrası, Bakı Dövlət Universiteti; Bakı, Azərbaycan
E-mail: shebnem.ceferova.97@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0001-8412-7361>

Məqaləyə istinad: Cəfərova, Ş. [2025]. Xarici Dil Öyrənilməsi və Öyrədilməsində Psixolingvistikanın Rolu. *History of Science jurnalı*, 6(4), səh.115-123.
<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2025.v6.i4.115-123>

Məqalənin tarixçəsi:

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 30.05.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 01.07.2025

Çapa qəbul edilmişdir: 15.09.2025

РОЛЬ ПСИХОЛИНГВИСТИКИ В ИЗУЧЕНИИ И ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Шебнем Джафарова¹

УДК: 81`23:159.9:81

ББК: 88.4:81

НоS: 99

DOI: 10.33864/2790-0037.2025.v6.i4.115-123

Ключевые слова:

Психоллингвистика,
Подход,
Обучение,
Лингвистика,
Навыки,
Личность,
Понимание,
Методы

АННОТАЦИЯ

Психоллингвистика представила множество теорий, объясняющих, как человек приобретает язык, как он производит и понимает письменную и устную речь. Эти теории используются в области преподавания языков. Некоторые специалисты используют их в качестве базовых теорий при формализации методов преподавания языков. Это известно как психоллингвистический подход. Психоллингвистический подход рассматривает обучение как когнитивный процесс, который происходит внутри индивидуума, а затем переносится в социальную сферу. В качестве подхода существуют определенные методы, разработанные на основе психоллингвистических теорий, такие как естественный метод, метод общей физической реакции и метод суггестопедии. Эти методы применяют психоллингвистические принципы, такие как то, как индивидуум приобретает свой родной или первый язык, изучает второй или третий язык, понимает язык, но не произносит его. Понимание языка относится к аудированию и чтению, а речевое производство - к говорению и письму. Аудирование, чтение, говорение и письмо называются четырьмя языковыми навыками. Психоллингвистика, в частности, помогает понять внутренние и внешние трудности. Психоллингвистика помогает объяснить ошибки, которые возникают при освоении любого языка. Кроме того, психоллингвистика выявляет определенные нарушения мозговой деятельности, такие как аграфия и афазия, которые влияют на эффективность изучения языка и требуют соответствующего лечения. Психоллингвистика помогает учителям уделять внимание использованию адекватных методов обучения четырем языковым навыкам.

¹ Доктор философии в области психологии,
Факультет социальных наук и психологии, Кафедра психологии, Бакинский государственный университет; Баку, Азербайджан
E-mail: shebnef.cedferova.97@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0001-8412-7361>

Цитировать статью: Джафарова, Ш. [2025]. Роль Психоллингвистики в Изучении и Преподавании Иностранных Языков. Журнал *History of Science*, 6(4), с.115-123.
<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2025.v6.i4.115-123>

История статьи:

Статья поступила в редакцию: 30.05.2025

Отправлена на доработку: 01.07.2025

Принята для печати: 15.09.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

1. Giriş

Psixolingvistika psixologiya və dilçilik olmaqla iki elm sahəsinin birləşməsidir. Psixologiya zehnin və davranışların öyrənilməsidir, lingvistika isə dilin öyrənilməsidir. Buna görə də, ümumi olaraq psixolingvistika zehnin və dilin öyrənilməsi olaraq müəyyənləşdirilə bilər. Dilin istehsal edilməsi və qavranılması müddətində beyində meydana gələn prosesləri araşdıraraq insan zehni və dili arasındakı münasibəti ələ alır. Psixolingvistika üç əsas nöqtəni əhatə edir: dil istehsalı, dil qavranılması və dil əldə edilməsi. Dil istehsalı dil vasitəsilə anlama yaratma və ifadə etmə proseslərini ifadə edir. Dil qavranılması yazılı və şifahi dili şərh etmə və anlama proseslərini ifadə edir. Dil əldə edilməsi isə ana dili və ya ikinci bir dil əldə etmə proseslərini ifadə edir. Psixolingvistika yuxarıdakı üç nöqtəni açıqlayan çox sayda nəzəriyyə təqdim etmişdir. Bu nəzəriyyələr dil öyrədilməsi sahəsində çox faydalı olmuşdur. Bəzi mütəxəssislər dil öyrətmə metodlarını inkişaf etdirərkən bunları əsas nəzəriyyələr olaraq istifadə etmişdir. Bu, psixolingvistik yanaşma kimi tanınır.

Psixolingvistik yanaşma dil və düşüncəni bir-biri ilə əlaqəli, ancaq tamamilən müstəqil fenomenlər olaraq görür. Öyrənmə fərdin daxilində gerçəkləşən və daha sonra sosial ölçüyə daşınan kognitiv bir proses olaraq görülür. Dil psixologiyası olaraq psixolingvistika dilin öyrədilməsində tətbiq olunur. Dilin öyrədilməsində rol oynayabiləcək psixoloji faktorların tədqiq edilməsinə yardım edir. Psixolingvistika həqiqi dil və ünsiyyətin tətbiqinə diqqət yetirir. Öyrənlərin bir dili asanlıqla anlamalarını təmin edən müxtəlif metodların istifadə edilməsinə qərar vermək lazımdır. Bir yanaşma olaraq psixolingvistik nəzəriyyələrə əsaslanaraq inkişaf etdirilən və ölkələrin dil öyrətməsi sahəsində geniş olaraq istifadə edilən bəzi metodlar vardır. Bu məqalədə bu metodların bəzi növləri izah ediləcək. Səhv anlaşılmalardan qarşısını almaq üçün psixolingvistika və dil öyrətməsi və öyrənməsi ilə əlaqəli bəzi terminlər bu məqalədə açıqlanacaqdır [Alduais, 2012, s.17].

Psixolingvistika bəsitcə insan dili və insan zihni arasındakı münasibətin araşdırılması kimi tanınır. Qısaca, psixolingvistikada üç əsas proses tədqiq edilir. 1) Dilin istehsalı, 2) Dilin qavranılması, 3) Dil əldə edilməsi. Psixolingvistikanın cavab verməyə çalışdığı bir çox suallardan xüsusilə ikisini sualı vurğulayır: 1) Dili istifadə etmək üçün hansı dil biliyinə ehtiyacımız var? 2) Dilin adi istifadəsində hansı kognitiv proseslər rol oynayır? Psixolingvistika sürətlə inkişaf etmiş və aşağıda Chear tərəfindən bəhs edilən bir neçə alt disiplinlərə yayılmışdır [Chaer, 2018, s.25]:

- 1) Nəzəri psixolingvistika - fonetika, diksiyon, sintaktika, diskurs və tonlama kimi dildəki insanın zehni prosesləri ilə əlaqəli dil nəzəriyyələrindən bəhs edir.
- 2) İnkişaf etdirici psixolingvistika -dil əldə edilməsi ilə bağlıdır- həm birinci, həm də ikinci dil mənimsənilməsi. Fonoloji, semantik və sintaktik mənimsəməni mərhələli, tədrici və integrativ bir proses olaraq araşdırır.
- 3) Təlim psixolingvistikası- məktəblərdə verilən rəsmi təhsilin ümumi tərəflərini, oxuma öyrədilməsində dilin rolu və dil bacarığının inkişaf etdirməyi və düşüncə və duyğuları ifadə etmə bacarığını inkişaf etdirməyi müzakirə edir.
- 4) Neyro-psixolingvistika dil istehsalı və insan beyni arasındakı münasibətə diqqət yetirir. Neyroloji mütəxəssisləri beynin bioloji strukturunu analiz etməyə nail olmuş və input dilində nələrdə olduğunu və dil outputunun beyində necə proqramlaşdırıldığını və qurulduğunu analiz etmişdir.
- 5) Eksperimental psixolingvistika- bütün dil istehsallarını və dil fəaliyyətlərini, dil davranışını və dil nəticəsini əhatə etmiş və empirik olaraq tədqiq etmişdir. Tədqiqi psixolingvistika, psixologiya, dilçilik, dil öyrənilməsi, neyrologiya, psixiatriya, ünsiyyət və ədəbiyyat daxil olmaqla psixolingvistikanın altı alt disiplinindən əldə edilən nəticələrin buna ehtiyac duyulan müəyyən sahələrdə tədqiq edilməsi ilə maraqlanır.

2. Psixolingvistik yanaşma

Psixolingvistik yanaşma dil və düşüncəni bir-biri ilə əlaqəli ancaq tamamilən müstəqil fenomenlər olaraq görür. Psixolingvistik yanaşmada fərdin daxili kognitiv prosesləri hərəkətə keçirilir və bu hərəkətə keçirmə fərdin ikinci dil əldə etməsində daha da irəliləmək üçün ehtiyac duyduğu anlaşılabilmə inputlara girişi təmin edir. Kraşen dili anlamaq və öyrənmək üçün öyrənmənin mövcud səriştə səviyyəsinin bir az üzərində olan lingvistik inputlara məruz qalmasının vacib olduğunu müdafiə edir. Kraşen öyrənmənin əldə etdiyi inputun artıq bildiyi biliklərə əlavə olaraq az miqdarda yeni bilik ehtiva etməsini göstərən məşhur i+1 konsepsiyası ilə ideyasını açıqlayır. Kraşenə görə, qavranıla bilən input sadəcə vacib bir şərt deyil, eyni zamanda yetərli bir şərtədir. Dil öyrədilməsi ilə əlaqədar olaraq inkişaf etdirici psixolingvistik və tətbiqi psixolingvistik effektiv öyrətmə metodlarının formalaşdırılmasında vacib rol oynayırlar. Psixolingvistik nəzəriyyə insanların psixi və zehni inkişafına uyğun olaraq insanların dil inkişafını əhatə etmişdir. Bu nəzəriyyələr ikinci dil öyrənmələrin hədəf dili öyrənmələrində təsirli olması üçün dil öyrətmə proqramları və materiallarının dizayn edilməsində diqqətə alınmalıdır. Harras və Andika psixolingvistik prinsiplərə görə inkişaf etdirilən üç növ öyrətmə metodundan bəhs edirlər: təbii metod, ümumi fiziki reaksiya metodu və suggestopedia metodu [Harras et al., 2009, s.65].

Dil öyrənilməsi və dil əldə edilməsi sahəsi bu terminin ana dili əldə edən körpələr (birinci dil mənimsənilməsi) və ikinci bir dil və ya xarici dil öyrənmələr üçün istifadə edildiyini bildirir. Terminlərin istifadəsi hələ də problemsizdir. Bəzi mütəxəssislər dil öyrənilməsi terminini istifadə edərkən digərləri dil əldə edilməsi terminini istifadə edirlər çünki, Chear bəzi mütəxəssislərin ikinci dilin niyyətli və şüurlu bir şəkildə öyrənilərək ustalaşa biləcəyinə inandıqları üçün “dil öyrənilməsi” termininin istifadə edildiyini açıqlayır. Bu rəsmi bir mühit olmadan, təbii və şüursuz bir şəkildə əldə edilən ilk dil olan ana dildən fərqlidir. Dil əldə edilməsi termini ikinci dil və ya üçüncü dilin rəsmi və ya qeyri-rəsmi olaraq əldə edildiyinə inanıldığı üçün istifadə edilir. Bu məqalədə dil öyrənilməsi ikinci dil əldə edilməsini ifadə edən bir termin kimi istifadə edilməkdədir. Dil öyrənilməsinin iki növü vardır: təbii dil öyrənilməsi və rəsmi dil öyrənilməsi. Təbii dil öyrənilməsi bir dili təbii, şüurlu və niyyətsiz olaraq öyrənməkdir. Bu, ümumilikdə iki dilli və ya çox dilli cəmiyyətlərdə görülür. Əks təqdirdə, rəsmi dil öyrənilməsi müəllimlər, materiallar və öyrənmə köməkçiləri ilə sinifdə reallaşır. Bu səbəblə, bu məqalədə dil öyrənilməsi termini bir şəxsin rəsmi bir təlim mühitində ikinci bir dili və ya xarici bir dili öyrənmə prosesini ifadə etmək üçün istifadə ediləcək.

3. Dil öyrənilməsinə təsir edən faktorlar

Bəzi öyrənmələr yeni bir dili digərlərindən daha sürətli və asan öyrənirlər. Bu vəziyyət öyrənmənin nəzarəti xaricində olan və məfəqiyyətə təsir edən vacib faktorlarla bağlıdır. Lightbown və Spada dil öyrənilməsinə təsir edən bəzi faktorlardan bəhs edir.

1. Zəka: zəka termini ənənəvi olaraq müəyyən növlərdəki teslərdən performansını ifadə etmək üçün istifadə edilir. Bu teslər ümumilikdə məktəbdə nəaliyyət ilə əlaqələndirilir və zəka ilə ikinci dil öyrənilməsi arasında bir bağlantı olduğu bəzən bildirilmişdir [Lightbown et al., 2006, s.15].
2. İstedad: Dil öyrənilməsində nəaliyyəti öncədən proqnozlaşdırdığı düşünülmə müəyyən bacarıqlar dil öyrənilməsi bacarığı başlığı altında tədqiq edilmişdir. Tədqiqatçılar istedadı sürətli öyrənmə bacarığı baxımından xarakterizə etmişdir. Bu səbəblə, yüksək istedadı sahib bir öyrənmənin daha asan və sürətli öyrənmə biləcəyini ancaq digər öyrənmələrin əzm göstərə bilərsə, müəffəqətli ola biləcəyini hesab edə bilərik.
3. Öyrənmə stili: Öyrənmə stili termini bir fərdin yeni bilik və bacarıqları mənimsəmə, işləmə və saxlama mövzusunda təbii, vərdiş edilmiş və üstün tutduğu metodu təsvir etmək üçün istifadə edilmişdir. Bəzi insanlar bir şeyi görmədən öyrənmə bilmədiklərini söyləyirlər. Bu tip öyrənmələr vizual öyrənmələr qrupuna daxildirlər. Audial öyrənmələr

olaraq adlandırılı bilinəcək digər insanlar isə qulaqlarla ən yaxşı şəkildə öyrənir kimi görünür. Kinestetik öyrənənlər olaraq adlandırılan digərləri üçün isə mimik və ya rol oynama kimi fiziki hərəkətlər öyrənmə prosesinə kömək edir kimi görünür. Bunlar qavrayışa əsaslanan öyrənmə stilləri olaraq adlandırılırlar.

4. Şəxsiyyət: İkinci dil öyrənilməsinə təsir edə biləcəyi düşünülmən çoxlu şəxsiyyət xüsusiyyətləri təklif edilmişdir. Ümumilikdə ekstravert şəxslərin dil öyrənilməsinə daha uyğun olduğu müdafiə olunur. Araşdırılan bir başqa şəxsiyyət xüsusiyyəti isə əngəlləmədir. Əngəlləmənin dil öyrənilməsində ilərləmə üçün vacib olan risk almağı əngəllədiyi irəli sürülmüşdür. Bundan əlavə, bir çox öyrənənin ikinci bir dil öyrənərkən yaşadığı narahatlıq, gərginlik və stress kimi öyrənənin narahatlıq hissələri də əhatəli bir şəkildə araşdırılmışdır. İkinci dil siniflərində öyrənənlərin narahatlıqlarını tətqiq edən son araşdırmalar narahatlığın daha çox dinamik olduğunu və müəyyən situasiyalara və şərtlərə bağlı olduğunu qəbul edir. Özünə hörmət, empatiya, dominantlıq, danışqanlıq və həssaslıq kimi digər bəzi şəxsiyyət xüsusiyyətləri də tətqiq edilmişdir. Ancaq şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin dil öyrənilməsindəki təsirini empirik olaraq sübut etmək asan olmamışdır.
5. Motivasiya(daxili): Motivasiya iki faktora əsasən müəyyən edilir. Öyrənənlərin ünsiyyət ehtiyacları və onların ikinci dilə qarşı münasibətləri. Öyrənənlər geniş növlü sosial situasiyalarda ikinci dili danışmağa ehtiyac duyurlarsa, ikinci dilin kommunikativ dəyərini dərk edəcəklər və bu səbəblə bu dili öyrənməyə motivasiya olacaqlar. Oxşar şəkildə, öyrənənlər o dili danışanlara qarşı yaxşı münasibətə sahibdirsə, o dili öyrənmə istəyi daha çox olacaqdır.
6. Motivasiya (xarici): Müəllimlər də öyrənənlərin dil öyrənmə davranışları və motivasiyaları üzərində təsirlidirlər. Məlim öyrənənlərin ikinci dili öyrənmə və ya dil öyrənməyə qarşı müsbət münasibətlərə sahib olma səbəblərindən biridir. Müəllimlər dərslərin məzmunnu maraqlı və öyrənənlərin yaş və istedad səviyyələrinə uyğun, öyrənilməsi çətin amma əlçata bilən və dəqiq, atmosferi isə dəstəkləyici olduğu üçün öyrənənlərin dərslərə gəlməkdən zövq aldıkları bir mühit yaradaraq öyrənənlərin öyrənmə motivasiyasına müsbət tövhə verə bilirlər.
7. Mədəniyyət və status: Öz mədəniyyətlərinin dil öyrəndikləri mədəniyyətlərdən daha aşağı statusda olduğu hallarda öyrənənlərin daha yavaş irəliləyiş qeyd etdiklərinə dair bəzi sübutlar mövcuddur. Daha ümumi səviyyədəki sosial faktorlar motivasiyaya, münasibətlərə və dil öyrənmə müfəqiyyətinə təsir edə bilər. Bu faktorlardan biri dillər arasındakı sosial dinamik və ya güc münasibətidir [Claros, 2008, s.142].
8. Yaş: İkinci dili öyrənilməsi öyrənənin yaşından təsirlənir. Öz dillərində artıq sağlam oxuma və yazma bacarıqlarına sahib olan uşaqlar yeni bir dili məhsuldar bir şəkildə öyrənmək üçün ən uyğun pozisiyada görünür. Motivasiya olunmuş daha yaşlı öyrənənlər də çox uğurlu ola bilirlər, ancaq ana dili danışanlarla bərabər tələfüz və tonlamaya çata bilməkdə çətinlik çəkərlər. Tədqiqatlar fonoloji, morfoloji və sintaktika kimi müəyyən aspektlərdən yaşın ikinci dil öyrənilməsində uşaqları və yetkin insanları ayırdığını ortaya qoymuşdur.

4.Yanaşma və metod

Harmer bu iki termini bir-birindən fərqləndirici bir şəkildə müəyyən etmişdir. Yanaşma dil öyrənilməsində tətbiqlərin və prinsiplərin qaynağı olan dilin və dili öyrənmənin təbiəti haqqındakı nəzəriyyələri ifadə edir. Bir yanaşma dilin necə istifadə edildiyini və tərkib hissələrinin necə bir-birinə bağlandığını açıqlayır. Başqa bir deyişlə, dil yetərliliyinin bir modelini təqdim edir. Yanaşma insanların dil biliyini necə əldə etdiklərini və uğurlu dil öyrənməsini təşviq edəcək şərtlər haqqında necə açıqlamalar etdiklərini açıqlayır. Metod yanaşmanın əsas tətbiqidir. Metodun yaradıcıları fəaliyyətlərin növləri, müəllimlərin və öyrənənin rolları, köməkçi material növləri və sillabusun bəzi modelləri haqqında qərarlar

vermişdir. Metodlar standart tətbiqlərin bir parçasıdır. Standart tətbiqlərin bir parçası olaraq, metodlara müxtəlif prosedurlar və texnikalar daxildir [Harmer, 2001, s.35].

5.Psixolinqvistik yanaşma

Həç bir uşaq ana dilini öyrənməkdə uğursuz olmur və ana dili əsasən 5 yaşdan əvvəl öyrənilir. Uşaqlara dil rəsmi olaraq öyrədilmir, ancaq məktəb başlayanda hamısı ana dillərini istifadə etmə mövzusunda eyni kafilik səviyyəsinə çatırlar. Bu səbəblə, psixolinqvistik yanaşma dil mənimsənilməsinin anadan gəlmə müəyyənləşdirildiyi və doğumdan etibarən yenidən formalaşdırıldığı fikrini dəstəkləyir, çünki dil mənimsənilməsi və inkişafı bioloji bir prosesdir. Dil mənimsənilməsi qavrama bacarıqları, koqnitiv bacarıqları və dil ilə bağlı digər mexanizmləri tələb edir. Öyrənənlər gündəlik fəaliyyətlərində hər zaman psixologiyanın 3 sahəsini (koqnitiv, affektiv, psixom) əhatə edən şəxslər olaraq qəbul edilir. Yuxarıda bəhs edilən 3 sahəni əhatə edən həm reseptiv dil (dinləmə və oxuma), həm də produktiv dil (danışma və yazma) istifadə etmə bacarığıdır. Dil formaları hafizə, qavrayış, düşüncə, məna və emosiya arasındakı qarşılıqlı bağlılıq ilə insan zəhnində təşkil edilir [Maftoon et al., 2012, s.234].

Psixolinqvistik yanaşmalar dil öyrənilməsinə öyrənənə anlaşılabilən inputlara məruz qaldığı həm müzakirə etmə, həm də negativ geri dönüş alma fürsətləri verildiyi bir koqnitiv və fərdi proses olaraq təsəvvür edir. Dil öyrənilməsinə psixolinqvistik yanaşmalar öyrənənlərin inputlara məruz qalmasının vacibliyi mövzusunda həmfikirdirlər. Ən çox araşdırılan input nəzəriyyələrdən biri Kraşenin input hipotezsidir, Bu nəzəriyyə öyrənənin anlaşıla bilən inputlara məruz qaldığında bir dili əldə etmə ehtimalını əvvəlcədən proqnoz edir. Bu səbəblə, input anlaşıla bilənliyini artırmaq üçün input öyrənənin mövcud dil yetərlilik səviyyəsindən sadəcə bir addım irəlində olmalıdır. Qarşılıqlı əlaqə hipotezi öyrənənin məruz qaldığı inputdan əlavə, bu inputun qarşılıqlı əlaqə yolu ilə manipulyasiyasının dil inkişafının əsasını formalaşdırdığını iddia edir [Krashen, 1985, 23].

Longa görə, öyrənənlər qarşılıqlı əlaqə qurduqca və ünsiyyət kəsilmələrinin öhdəsindən gəlmək üçün fərqli növdə interaktiv dəyişikliklər - anlama yoxlayışları, təsdiq yoxlayışları və açıqlama tələbləri - istifadə etdikcə inputun anlaşılma səviyyəsi artar. Longun araşdırması danışanların partnyorlarının söhbətə qatılmasını, anlamasını və söhbətin axışını davam etdirməsini təmin etmək üçün söhbət və qarşılıqlı əlaqə formalarını necə dəyişdirdiklərini tədqiq etmək üzrə araşdırma gündəmlərini dəyişdirən sözdə interaktivistlər arasında maraqlı oyandırdı [Long, 1997, s.318].

Psixolinqvistik yanaşma insanların danışarkən bildiklərinə, bu bilikləri necə istifadə etdiklərinə diqqət yetirir. Matlin psixolinqvistik nəzəriyyənin əsas yanaşmasının insanların bir dili bioloji olaraq necə öyrəndikləri və insanların dil qavramalarını təmin edən çevriliş qaydalarının nələr olduğunu müəyyənləşdirir. Bu dil öyrənilməsində inkişafetdirici olaraq münasib təlimata diqqət yetirilməsinin vacib olduğu mənasına gəlir [Matlin, 1994, s.81].

6.Psixolinqvistik yanaşma və 4 dil bacarığı

Psixolinqvistik nəzəriyyələr bir şəxs dil istehsal edərkən və qavrayarkən insan beynində meydana gələn zehni prosesləri açıqlamışdır. Dil qavranılması dinləmə və oxuma fəaliyyətlərini əhatə edərkən, dil istehsalı isə danışma və yazma fəaliyyətlərini ehtiva edir. Bu dörd fəaliyyət dörd dil bacarığı olaraq adlandırılır. Aşağıda Demirezen tərəfindən açıqlanan dil öyrənilməsi və öyrədilməsində psixolinqvistika nəzəriyyələrinin bəzi qaydalarından bəhs ediləcək [Demirezen, 2004, s.26].

7.Psixolinqvistik yanaşma və dinləmə bacarığı

Psixolinqvistika tədqiqatçıları dinləmə öyrədilməsində yüksək keyfiyyətli bir dinləmə fəaliyyətinə nail olmaq üçün daxili və xarici çətinliklərin aradan qaldırılmasının vacibliyini göstərmişdir. Daxili çətinlik danışma sürəti, bilinməyən söz sayı və mövzu haqqında ön məlumatı ifadə edir. Xarici çətinlik isə öyrənənlərin marağı, motivasiyası, dinləmə

fəaliyyətinin məqsədi və mühitdəki səsküyü ifadə edir. Psixolinqvistik bilik müəllimin daxili və xarici çətinlikləri azaltmasına kömək edəcəkdir. Müəllim öyrənənlər üçün tanış bir mövzuya sahib olan 100 sözdən ibarət olan və 10 yeni söz ehtiva edən bir dinləmə mətni hazırlaya bilər. Müəllim, həmçinin, oxuma surətinə və mühitdəki səsküyə də diqqət edir. Bundan əlavə, müəllim maraqlı və rahat bir dərs dizayni ilə öyrənənlərin marağını və motivasiyasını artırmaqla yanaşı, bilərəkdir.

8. Psixolinqvistik yanaşma və oxuma bacarığı

Psixolinqvistik yanaşma qavramanı vurğulamaq üçün aşağıdan yuxarıya proses olaraq mətni əsaslı yanaşmaya müraciət edir və anlamanın ilk olaraq öyrənənlərin baza biliyinə əsaslandığını vurğulamaq üçün yuxarıdan aşağıya prosesindən istifadə edir. Aşağıdan yuxarıya prosesi bir şəxs mətnin ən əsas bölmələrinin fərdi mənalara və ya qramatik xüsusiyyətlərinə baxaraq dili anlamağa cəhd etdiyində və bunlardan yola çıxaraq mətnin hamısını anlamağa çalışdığında reallaşdırır. Yuxarıdan aşağıya dil prosesi bir insan keçmiş biliklərini istifadə edərkən oxuyacağı dilin mənasını təxmin etməyə cəhd etdiyində gerçəkləşir. İlk olaraq həqiqi sözlərə güvənmək yerinə oxuyacaqları şey haqqında gözənilər formalaşdırırlar və oxuduqca bunları təsdiq edir və ya rədd edirlər. Bu nəzəriyyə bir mətnin mənasının qavranılmasının əsasən öyrənənlərin ön biliyinə əsaslandığını vurğulayır. Psixolinqvistika öyrənənlərin oxuma mətinə diqqətini cəlib edərək oxuma fəaliyyətindəki daxili çətinlikləri azaltmağa kömək edir. Müəllimlər orijinal və sərbəst oxuma materialları təmin etməlidir, çünki öyrənənlər orijinal materiallara kifayət qədər məruz qalmazlarsa, bunların real dünyayla əlaqəsini görməyə bilərəkdir.

9. Psixolinqvistik yanaşma və yazma bacarığı

Psixolinqvistik öyrənənlərin yazı xətalərini anlamağa kömək edir. İngilis dilindəki sözlər səbəndikləri kimi yazılmadığına görə imla xətalərinə tez-tez rast gəlinir. Bu vəziyyətdə bir çətinlik vardır, çünki sözlərin imlasını əzbərləmək və lazım olanda xatırlamaq çox çətinlikdir. Psixolinqvistik yanaşma aqrafı səbəbi ilə yazma xətaləri olduğunu və bunların müvafiq şəkildə ələ alınmasının vacib olduğunu göstərir. Psixolinqvistika yazmaq üçün maraqlı mövzular tapmağa kömək edir. Yazma çətinliklərinin səviyyəsini azaltmağa xidmət edir. Yazma səviyyələri və yazma növlərini müəyyənləşdirməyə yardım edir. Durğu işarələrindəki mexaniki xətaləri aşkar edir və bunlar üçün müəyyən həllər təklif edir.

10. Psixolinqvistik yanaşma və danışma bacarığı

Psixolinqvistik yanaşma danışma bacarığının öyrədilməsi sahəsində tətbiq edilə bilən bir nəzarətə sahibdir. Öyrənənə yönəlmiş çətinliklər kimi danışma mövzusunda müxtəlif çətinliklər müəyyənləşdirilmişdir. Psixolinqvistika introvert və ekstrovert öyrənənlər kimi şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin dil öyrənmələrindəki performansına təsir etdiyini açıqlayır. Səs pozuntuları, kəkələmə və artikulyasiya pozuntuları kimi qüsurları da şəxsiyyət faktorunun səbəb olduğu psixologiyaya əsaslanır. Bundan əlavə, lokallaşdırılmış zədələnmə nəticəsində afazi və autizm kimi bəzi travmatik pozuntular da vardır. Bu tip çətinliklər üçün terapiya və konsultasiya təcrübələri tövsiyə olunur. Beləcə, psixolinqvistik yanaşmanın tədqiqatları demək olar ki, hər tip dil öyrənmə çətinliklərinə həllər təqdim etmişdir. Bu məlumatlarla müəllimlər öyrənənin vəziyyətini göz önündə tutaraq danışma bacarıqlarını öyrətmək üçün uyğun texnikaları tətbiq edə bilər və danışma dərində müzakirə ediləcək maraqlı mövzular tapmaqla yanaşı, bilərəkdir.

11. REFERENCES

1. Alduais, A. M. S. (2012). Integration of language learning theories and aids used for language teaching and learning: A psycholinguistic perspective. *Journal of Studies in Education*, 2(4). <https://doi.org/10.5296/jse.v2i4.2438> (in English)

2. Chaer, A. (2015). Psikolinguistik: Kajian Teori. *Jakarta: PT Rineka Cipta Tell Journal*, 6(1). (in Indonesian)
3. Claros, M. S. C. (2008). Psycho-linguistic and socio-cultural approaches to language learning: A never ending debate. *Colombian Applied Linguistics Journal*, 10(1), 142-154. <https://www.redalyc.org/pdf/3057/305726656003.pdf> (in English)
4. Demirezen, M. (2004). Relation between Psycholinguistic Approach and Foreign Language Learning and Teaching. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fakültesi Dergisi*, 17, 26-36. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188369> (in Turkish)
5. Field, J. (2004). *Psikolinguistics. The Key Concept*. London: Routledge. https://books.google.az/books?id=w_i0ec2POO4C (in English)
6. Harmer, J. (2001). *The Practice of English Language Teaching*. Third Edition. London: Longman. (in English)
7. Harras, K. A., & Bachari, A. D. (2009). *Dasar-dasar Psikolinguistik*. Bandung: Universitas Pendidikan Bandung Press. (in Indonesian)
8. Krashen, S. D. (1985). *The input hypothesis: Issues and implications*. London: Longman. (in English)
9. Lightbown, P. M. & Nina, S. (2006). *How Languages Are Learned*. Oxford: Oxford University. <https://books.google.az/books?id=5PadBgAAQBAJ> (in English)
10. Long, M. H. (1997). Construct Validity in SLA Research: A Response to Firth and Wagner. *The Modern Language Journal*, 81(3), 318-323. <https://doi.org/10.2307/329306> (in English)
11. Maftoon, P., & Shakouri, N. (2012). P.sycholinguistic Approach to Second Language Acquisition. *The International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World*, 1(1), 1-9. [https://www.researchgate.net/publication/297228356 Psycholinguistic Approach to Second Language Acquisition](https://www.researchgate.net/publication/297228356_Psycholinguistic_Approach_to_Second_Language_Acquisition) (in English)
12. Matlin, M. M. (1994). *Cognition*. New York: Ted Buchholz. (in English)